

УДК 336.2

Л. П. Амбрык,

к. е. н., старший викладач кафедри податків та фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

О. П. Задворна,

випускниця, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНІ ЕФЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

L. Ambryk,

Candidate of economic sciences, senior teacher of department of taxes and fiscal policy,

Ternopil National Economic University, Ternopil

O. Zadvorna,

Alumnus, Ternopil National Economic University, Ternopil

THE SOCIAL EFFECTS OF APPLICATION OF TAX REGULATION INSTRUMENTS

У статті досліджено соціальні ефекти застосування інструментів податкового регулювання. Обґрунтовано доцільність застосування спрощеної системи оподаткування з метою забезпечення зайнятості населення України. Встановлено роль податкової знижки у забезпеченні інвестицій у людський капітал в Україні. Визначено роль прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб у забезпеченні соціальної справедливості в оподаткуванні. Здійснено компаративний аналіз вітчизняної та зарубіжної практики оподаткування доходів фізичних осіб. Досліджено, що більшість країн-членів Європейського Союзу застосовують прогресивну шкалу оподаткування доходів фізичних осіб. Встановлено, що принцип соціальної справедливості в оподаткуванні порушується в Україні. Проаналізовано вплив податкової соціальної пільги на реальні доходи громадян з невисоким рівнем життя. Детерміновано роль податкової соціальної пільги у підтримці сімей з дітьми. Окреслено вектори посилення соціальної складової оподаткування.

The social effects of application of tax regulation instruments are investigated in the article. The expediency of simplified taxation system is substantiated aimed at providing employment in Ukraine. The role of personal tax deduction in providing investment in human capital in Ukraine is established. The role of progressive scale of personal taxation in providing social justice of taxation is determined. The comparative analysis of domestic and foreign practices of personal taxation is carried out. Most member states of the European Union are investigated to apply the progressive scale of personal taxation. The principle of social justice of taxation is established to be violated in Ukraine. The influence of tax social incentive on real incomes of citizens with low standard of living is analyzed. The role of tax social incentive in supporting families with children is determined. The vectors of fostering the social component of taxation are outlined.

Ключові слова: інструменти податкового регулювання, соціальні ефекти, прогресивна шкала оподаткування доходів фізичних осіб, податок на доходи фізичних осіб, податкова знижка, податкова соціальна пільга, спрощена система оподаткування.

Key words: tax regulation instruments, social effects, progressive scale of personal taxation, personal income tax, personal tax deduction, tax social incentive, simplified taxation system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах соціально-економічних перетворень стала необхідність дослідження діючих інструментів податкового регулювання, обґрунтування їхньої дієвості та надання рекомендацій щодо формування

нової парадигми державного регулювання соціально-економічного розвитку України з урахуванням позитивного світового досвіду. Проблема формування ефективних інструментів податкового регулювання соціально-економічного розвитку держави є багатог-

Примітки: 1. ПСП — податкова соціальна пільга.
2. ПДФО — податок на доходи фізичних осіб.

Рис. 1. Конструкція соціальних ефектів застосування інструментів податкового регулювання

Джерело: авторська розробка.

ранною. Виходячи із сутності податків як соціально-економічної категорії та беручи до уваги той факт, що сторонами оподаткування виступають держава, платники податків та громадяни-виборці, особливої актуальності набуває дослідження саме соціальної компоненти оподаткування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у розробку теоретичних та прикладних основ податкової політики загалом та податкового

регулювання зокрема зробили такі вітчизняні вчені: С. Герчаківський, О. Данілов, О. Десятнюк, Ю. Іванов, А. Кізіма, А. Крисоватий, А. Луцик, Т. Паєнко та інші. Водночас трансформаційні процеси, що відбуваються у нашій державі, вимагають подальших досліджень у цій сфері з особливими акцентами щодо соціальної складової оподаткування.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження діючої практики застосування інструментів податкового регулювання в Україні

Таблиця 1. Безробітне населення (за методологією МОП) за регіонами України

Регіони	2011		2012		2013	
	тис. осіб	%*	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Україна	1 732,7	7,9	1 657,2	7,5	1 576,5	7,2
Автономна Республіка Крим	58,9	6,1	56,1	5,8	55,2	5,7
області						
Вінницька	75,2	9,7	67,3	8,8	64,4	8,4
Волинська	39,9	8,3	39,0	8,1	37,9	7,8
Дніпропетровська	112,3	6,8	108,5	6,6	106,8	6,5
Донецька	177,7	8,2	171,8	8,0	165,6	7,8
Житомирська	61,4	10,0	58,9	9,7	56,8	9,3
Закарпатська	55,2	9,6	50,6	8,7	45,6	7,8
Запорізька	64,5	7,2	61,4	7,0	57,7	6,6
Івано-Франківська	50,5	8,7	46,9	7,9	43,8	7,2
Київська	54,1	6,7	50,8	6,3	49,4	6,1
Кіровоградська	40,9	8,6	40,0	8,4	37,0	7,9
Луганська	70,3	6,6	68,5	6,4	66,3	6,2
Львівська	92,1	7,7	89,1	7,5	84,3	7,1
Миколаївська	47,4	8,1	45,6	7,9	42,6	7,4
Одеська	66,7	6,0	65,6	5,8	59,5	5,3
Полтавська	66,0	9,2	61,2	8,6	57,7	8,2
Рівненська	56,8	10,4	53,3	9,8	51,4	9,4
Сумська	52,0	9,1	49,0	8,6	42,8	7,7
Тернопільська	50,2	10,4	48,0	9,8	46,2	9,4
Харківська	96,2	7,0	93,0	6,8	87,8	6,4
Херсонська	47,8	9,0	45,7	8,7	44,4	8,5
Хмельницька	55,4	8,8	53,7	8,6	49,9	8,0
Черкаська	57,7	9,2	55,8	9,0	55,2	8,9
Чернівецька	34,2	8,2	33,5	8,0	31,4	7,4
Чернігівська	54,9	10,4	51,6	9,8	48,4	9,3

Примітка. У % до економічно активного населення відповідного віку.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [1].

Таблиця 2. Оподаткування доходів фізичних осіб у країнах-членах Європейського Союзу в 2014 р.

Країна ЄС-28	Шкала оподаткування, %	
	Прогресивна (гранична ставка)	Пропорційна
Швеція	57,0	–
Данія	55,6	–
Нідерланди	52,0	–
Іспанія	52,0	–
Фінляндія	51,25	–
Австрія	50,0	–
Бельгія	50,0	–
Словенія	50,0	–
Ірландія	48,0	–
Португалія	48,0	–
Велика Британія	45,0	–
Німеччина	45,0	–
Франція	45,0	–
Люксембург	43,6	–
Італія	43,0	–
Греція	42,0	–
Хорватія	40,0	–
Мальта	35,0	–
Кіпр	35,0	–
Польща	32,0	–
Словаччина	25,0	–
Чехія	22,0	–
Латвія	–	24,0
Естонія	–	21,0
Угорщина	–	16,0
Румунія	–	16,0
Литва	–	15,0
Болгарія	–	10,0

Джерело: складено автором на основі [6].

крізь призму соціальних ефектів та окреслення векторів посилення соціальної компоненти оподаткування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

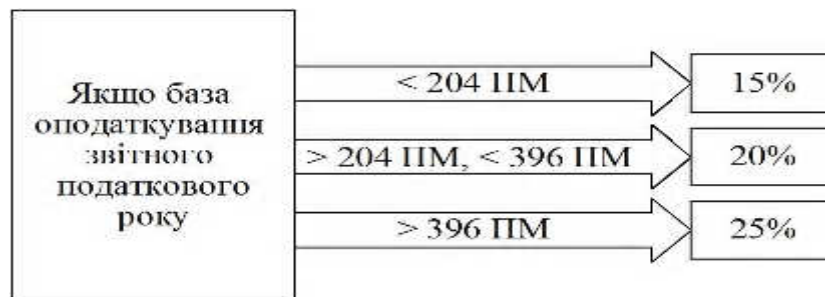
Серед стратегічних пріоритетів податкового регулювання вагомим місцем відведено саме соціальним пріоритетам. Відтак, на рис. 1 представлено конструкцію соціальних ефектів застосування інструментів податкового регулювання.

Одним із окреслених соціальних ефектів функціонування інструментів податкового регулювання є вплив на зайнятість населення. Аналіз даних таблиці 1 актуалізує проблему зайнятості в Україні. Так, незважаючи на зменшення кількості безробітного населення по Україні в цілому з 1,7 млн осіб у 2011 р. до 1,6 млн осіб у 2013 р., рівень безробіття залишається високим. Зокрема у 2013 р. безробітне населення України склало

7,2% економічно активного населення. У розрізі регіонів рівень безробіття значно відрізняється. Найвищий рівень безробіття за досліджуваний період спостерігався в Тернопільській, Рівненській, Чернігівській та Житомирській областях.

Зважаючи на окреслену проблему, доцільним є застосування спрощеної системи оподаткування, за якої населення зможе себе забезпечити роботою без прямого втручання держави. Так, у Тернопільській ОДПІ станом на 01.01.2014 року кількість платників єдиного податку фізичних осіб становила 9 673 особи, збільшившись при цьому на 1 811 осіб порівняно з показником станом на 01.01.2012 р.

Соціальний ефект функціонування інструментів податкового регулювання проявляється також у забезпеченні соціальної справедливості в оподаткуванні за рахунок прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб. На даний час більшість доходів фізич-

Примітка. ПМ — прожитковий мінімум.

Рис. 2. Оподаткування пасивних доходів фізичних осіб (дивіденди, проценти, роялті, інвестиційний прибуток)

Джерело: розроблено автором на основі [7].

Таблиця 3. Рівень мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму в Україні за період 2008—2014 рр. (станом на 1 січня звітного року)

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Мінімальна заробітна плата	515	605	869	941	1 073	1 147	1 218
Прожитковий мінімум для працездатних осіб	633	669	869	941	1 073	1 147	1 218

Джерело: складено автором на основі [8; 9].

Таблиця 4. Динаміка розміру податкової соціальної пільги (ПСП) в Україні

Показники	2010	2011	2012	2013	2014
Граничний обсяг доходу, грн.	1 220,00	1 320,00	1 500,00	1 610,00	1 710,00
Базова ПСП (50% ПМ*), грн.	434,50	470,50	536,50	573,50	609,00
Підвищена ПСП (150% від базової ПСП), грн.	651,75	705,75	804,75	860,25	913,50
Підвищена ПСП (200% від базової ПСП), грн.	869,00	941,00	1073,00	1 147,00	1 218,00

Примітка. ПМ — прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на 1 січня.

Джерело: розраховано автором на основі [2; 9].

них осіб (серед яких вагому компоненту займає саме заробітна плата) оподатковуються за двома ставками: 15% та 17% [2]. Такий рівень прогресії в оподаткуванні фізичних осіб не відповідає принципу соціальної справедливості.

Для порівняння, у більшості країн-членів Європейського Союзу застосовується прогресивна шкала оподаткування доходів фізичних осіб (табл. 2). Так, у Польщі ставки особистого прибуткового податку в 2014 р. коливаються у межах від 18% до 32% [3], у Великій Британії від 10% до 45% [4] та у Швеції від 31% до 57% [5].

Зазначимо, що у зв'язку з дефіцитом бюджетних ресурсів в Україні запроваджено прогресивне оподаткування пасивних доходів. Згідно Закону України "Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні" від 27.03.2014 № 1166-VII при перерахунку загального річного оподаткованого доходу для бази оподаткування пасивних доходів передбачено застосування таких ставок (рис. 2).

Мало того, негативні тенденції в соціальній сфері посилюються наступними дисбалансами, зокрема протягом тривалого періоду рівень мінімальної заробітної плати був нижчим за рівень прожиткового мінімуму, при

цьому мінімальна заробітна плата й надалі залишається на вкрай низькому рівні (табл. 3).

У свою чергу, одним із важелів впливу на матеріальне забезпечення населення з низьким рівнем доходів є податкова соціальна пільга (табл. 4). Крім того, метою застосування даного інструменту податкового регулювання є підтримка сімей з дітьми та ряду особливих категорій громадян (інвалідів, осіб, які постраждали внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС та інших).

Як видно з таблиці 4, граничний обсяг доходу, який дає право на застосування податкової соціальної пільги, у 2014 році не може перевищувати 1 710 грн. Величина граничного обсягу доходу коливається протягом 2010—2014 рр., оскільки вплив на даний показник має величина прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що встановлюється на 1 січня звітного року.

Будь-який платник ПДФО має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги у розмірі, що дорівнює 100% розміру прожиткового мінімуму [2]. Проте Прикінцевими положеннями Податкового кодексу України (ПКУ) передбачено, що до 31 грудня 2014 р.

Таблиця 5. Фактично здійснені платником ПДФО та документально підтверджені окремі витрати, що включаються до податкової знижки

Витрати	2011	2012	2013	2014
	Законодавчо встановлено гранична межа за рік, грн.			
Сума коштів, сплачених платником податку на користь закладів освіти для компенсації вартості здобуття середньої професійної або вищої освіти такого платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, який не одержує заробітної плати	13 200* 15 840**	15 000 18 000	16 100 19 320	17 100 20 520
Сума коштів, сплачених платником податку на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг для лікування такого платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення	крім косметичного лікування або косметичної хірургії, лікування тютюнової чи алкогольної залежності та інших статей витрат, передбачених ПКУ			
Сума витрат платника податку на сплату страхових платежів та пенсійних внесків, сплачених страховику-резиденту, недержавному пенсійному фонду, банківській установі за договорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення	15 840*** 7 920****	18 000 9 000	19 320 9 660	20 520 10 260

Примітки: 1. Денна форма навчання. 2. Заочна форма навчання. 3. Страхування платника податку. 4. Страхування члена сім'ї платника податку першого ступеня споріднення.

Джерело: розраховано автором на основі [2; 9].

податкова соціальна пільга надається в розмірі, що дорівнює 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (в розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року [2], що применшує соціальний ефект застосування такої пільги.

Також зазначимо, що податкова соціальна пільга у розмірі, що дорівнює 100% суми базової податкової соціальної пільги, надається платнику податку, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років у розрахунку на кожну дитину [2].

До числа соціальних ефектів застосування інструментів податкового регулювання відносимо також забезпечення інвестицій в людський капітал (освіта, охорона здоров'я тощо) через опосередковані важелі впливу, серед яких особливу роль відведено саме податковій знижці (табл. 5).

Зазначимо, що згідно з Податковим кодексом України, податкова знижка — це документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів фізичних або юридичних осіб протягом звітного року, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподаткованого доходу, одержаного за наслідками такого звітного року у вигляді заробітної плати, у випадках, визначених ПКУ.

ВИСНОВКИ

Відтак, враховуючи вище окреслені соціальні ефекти застосування інструментів податкового регулювання, необхідним заходом податкового реформування є посилення соціальної складової оподаткування шляхом подальшого використання ефективних інструментів податкового регулювання та удосконалення вітчизняної практики податкового регулювання, зокрема забезпечення більшої прогресії в оподаткуванні доходів фізичних осіб та підвищення розміру податкової соціальної пільги.

Література:

1. Економічна активність населення [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. International tax. Poland Highlights 2014 [Електронний ресурс] // Deloitte. — Режим доступу: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-polandhighlights-2014.pdf>
4. International tax. United Kingdom Highlights 2014 [Електронний ресурс] // Deloitte. — Режим доступу: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-unitedkingdomhighlights-2014.pdf>
5. International tax. Sweden Highlights 2014 [Електронний ресурс] // Deloitte. — Режим доступу: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-swedenhighlights-2014.pdf>

6. Individual income tax rates [Електронний ресурс] // KPMG. — Режим доступу: <https://www.kpmg.com/Global/en/services/Tax/tax-tools-and-resources/Pages/individual-income-tax-rates-table.aspx>

7. Закон України "Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні" від 27.03.2014 № 1166-VII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1166-18>

8. Розмір мінімальної заробітної плати [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://consultant.parus.ua/_dict_view.asp?rnx=.0DHE47fc09fe29cfe2-626b6a689827b503d

9. Розмір прожиткового мінімуму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://consultant.parus.ua/_dict_view.asp?rnx=.0G88f0e13bd83f4ec1022d96013b994565c1

References:

1. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2012, 2013), "Economic activity of the population", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 27 July 2014).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "The Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 27 July 2014).
3. The official site of Deloitte (2014), "International tax. Poland Highlights 2014", available at: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-polandhighlights-2014.pdf> (Accessed 29 July 2014).
4. The official site of Deloitte (2014), "International tax. United Kingdom Highlights 2014", available at: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-unitedkingdomhighlights-2014.pdf> (Accessed 29 July 2014).
5. The official site of Deloitte (2014), "International tax. Sweden Highlights 2014", available at: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-swedenhighlights-2014.pdf> (Accessed 29 July 2014).
6. The official site of KPMG (2014), "Individual income tax rates", available at: <https://www.kpmg.com/Global/en/services/Tax/tax-tools-and-resources/Pages/individual-income-tax-rates-table.aspx> (Accessed 29 July 2014).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On Preventing Financial Catastrophe and Creating Preconditions for Economic Growth in Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1166-18> (Accessed 29 July 2014).
8. The official site of Parus-Consultant (2014), "Minimum wage", available at: http://consultant.parus-ua/_dict_view.asp?rnx=.0DHE47fc09fe29cfe2626b6-a689827b503d (Accessed 27 July 2014).
9. The official site of Parus-Consultant (2014), "Living wage", available at: http://consultant.parus.ua/_dict_view.asp?rnx=.0G88f0e13bd83f4ec1022d96013b994-565c1 (Accessed 27 July 2014).

Стаття надійшла до редакції 02.08.2014 р.